

Revolusjonsfrykt og klassekamp:

1917-revolusjonen og norsk presse

Rune Ottosen
 Professor i journalistikk
 Høgskolen i Oslo og Akershus
 rune.ottosen@hioa.no

En grunnleggende tese som skal begrunnes i denne artikkelen, er at 1917-revolusjonen i Russland indirekte hadde stor innvirkning på norsk politikk og arbeidsliv. Det ble skrevet mye i avisene om revolusjonen, og dette inspirerte radikale arbeidere. Revolusjonen bidro til nye partidannelser og en endring av avisbildet som i partipressens tidsalder skulle få stor betydning. Radikal inspirasjon fra de russiske kommunistene og Komintern skulle også få betydning for synet på streiker, klassekamp, organisasjonsliv og ytringsfrihet i Norge.

Tre nivåer

Drøftingen vil skje på tre nivåer. Hvordan virket 1917-revolusjonen indirekte og direkte inn på norsk politikk ved at revolusjonsfrykten påvirket ytringsfrihetens grenser? Dette kom konkret til uttrykk ved forslag til endring i straffeloven.

Kampen mellom den revolusjonære og den reformistiske linjen stod i journalist- og presseorganisasjonene om synet på organisasjonsfrihet, kampmetoder og streikebryteri.

Arbeiderpressen og journalistorganisasjonene ble splittet på grunn av ulikt syn på revolusjonen i Russland. Konkret kom dette til uttrykk i ulikt syn på Komintern og kommunismen.

Den russiske revolusjonen pågikk mens hele verden fulgte med på omveltningene som utspant seg for

åpen scene. Ringvirkningen fra første verdenskrig og Norges frykt for å bli trukket inn bidro nok i større grad enn bolsjevikrevolusjonen til inngrep i presse- og ytringsfriheten, selv om det kan være vanskelig å se disse to hendelsene atskilt. Den russiske revolusjonen ble en referanseramme for debatten om sosiale og politiske forhold innad i pressen. Noen så på de radikale vindene fra øst med begeistring, andre møtte revolusjonspratet med forskrekkelse og angst. Høyre-venstre-aksen i norsk presse var like sterk som i arbeidslivet og samfunnet for øvrig.

1917 og presseorganisasjonene

I revolusjonsåret 1917 skjedde det flere store endringer i norsk presse og i presseorganisasjonene. Det var liv og røre på mange plan. Dette vet vi fordi fagbladet *Journalisten* ble etablert i januar 1917 som organ for Kristiania Journalistklubb. Her kan vi lese om en gryende presseetisk debatt og diskusjon om behovet

for egne fagforeninger for journalister (uavhengig av redaktørene). Det ble understreket at det var behov for utdanning og avtalefestede, ordnede lønns- og arbeidsforhold.¹ De opprivende politiske konfliktenes i samtiden blir behørig omtalt i *Journalistens* spalter, ikke minst dyrtiden som følge av mange års krig og varemangel. Også journalister engasjerte seg i dyrtidsaksjoner og understreket konsekvensen for pressefolk, både når det gjaldt prisvekst og synkende kjøpekraft. Bransjen som helhet hadde sine særegne problemer. Prisen på avisepapir skjøt i været, og det ble reist krav om faste, regulerte papirpriser.² At den russiske revolusjonen fikk direkte konsekvenser for organisasjonslivet, kom til uttrykk i

«Inspirasjon fra de russiske kommunistene og Komintern skulle også få betydning for synet på streiker, klassekamp, organisasjonsliv og ytringsfrihet i Norge»

Norsk Presseforbunds 25-årshistorie, der det heter i årsberetningen for 1917: «Ved et styremøte i midten av mars kom noen fler, men protokollen forteller at på grunn av de inntrufne verdensbegivenheter – revolusjonen i Russland – var det ikke tid til å behandle de på kartet opførte saker.» Men det ble vedtatt å holde et ekstraordinært landsmøte snarest mulig for å behandle odelstingsproposisjon nr. 19 for 1917 – den såkalte 'kneblingsloven'.³ Denne skulle senere gå under betegnelsen «Lex Urbye» etter statsråd Anders Urbye som fremmet – og senere trakk – forslaget. I lovforslaget ble det lagt opp til strenge straffer for å omtale et land eller dets myndigheter på en måte som kunne forstyrre Norges vennskapelige forhold til landet.

Jeg har tidligere skrevet om dette i bind 2 av Norsk presses historie, der jeg skriver: «Forslaget ble karakterisert som 'den største forhaanelse, der nogensinde er rettet mot den norske presse', som et framstøt som ville 'tilintetgjøre den ytringsfrihet, som er den norske presses ret'. 'Vi vil ikke finde os i', ble det slått fast, 'at vor egen regjering i servil undfaldenhet berøver os et av de goder, vi som nation maa prise høiest: Vor ytringsfrihet'.»⁴

Men samtidig som Norsk Presseforbund markerte sin generelle motstand mot pressesensur i striden om Lex Urbye i 1917, ble antimilitaristiske redaktører og journalister arrestert uten protester fra høyresiden. Her kommer utvilsomt revolusjonsfrykten inn i bildet

(se rammesak nederst).

I debatten om Lex Urbye-saken refererte Anders Buen, representant for Det norske Arbeiderpartiet (DNA), til den russiske revolusjonen. Til forskrekkelse for de borgerlige stortingsrepresentantene viste Buen til at arbeiderpressen forhåpentligvis ville få bedre vilkår etter en revolusjon i Norge, da han sa at «det lysner i øst, og den lysningen kastes vestover». ⁵ Buen hadde for øvrig selv bakgrunn fra pressebransjen i det sivile liv. Han startet som typograf og ble senere journalist og redaktør i *Ny Tid*.

Bolsjevikrevolusjonen som referanseramme

I de følgende årene ble bolsjevikrevolusjonen en referanseramme i kampen mellom arbeiderpressen og de borgerlige avisene. Ett aspekt ved dette var det som ble skrevet om revolusjonen – i arbeiderpressen stort sett med begeistring og håp, i de borgerlige avisene med frykt og avsky. En artikulert talsmann for de borgerlige var i så henseende *Aftenpostens* politiske redaktør Thorstein Diesen. Hans polemiske snert gikk under betegnelsen «hammerledere». ⁶ Mange av hans artikler var i polemikk med Martin Tranmæl, som sjokkerte de borgerlige med sitt friske språk han hadde lært blant syndikalistene i USA. Også Olav Scheflos redaktørtid i partiorganet *Social-Demokraten* var konfliktfylt. Et eksempel på en krass meningsutveksling er fra *Aftenposten* 31. mars 1919. Da hadde *Social-Demokraten* kommet

RAMMESAK:

De to mest omstridte paragrafene 9 og 10 ble i proposisjonen omtalt slik: «Disse to paragrafer i departementets lovutkast fastsetter straf for den som

1. offentlig søker at ophidse til hat mot et fremmed land eller dets statstyrelse,
2. offentlig omtaler eller fremstiller et fremmed land, dets statsoverhode, statsstyrelse, eller gesandt her i riket paa en maate, som kan virke forstyrrende paa det venskapelige forhold til vedkommende land (§9),
3. offentlig gir meddelelser om forhandlinger i hemmelige møter i Stortinget eller dets avdelinger

eller komiteer eller om dokumenter eller opplysninger, som er meddelt disse som hemmelige, 4. iøvrig offentlig gir opplysninger om ting som han forstod eller burde forstaa av hensyn til rikets interesser ikke bør omtales (§10).

Straffen er i de to under 1 og 2 nævnte tilfælder bøter indtil kr. 100 000,00 eller fængsel indtil 2 aar eller begge dele, i tilfældene under 3 og 4 (da ogsaa medvirkning er strafbar) bøter indtil kr. 100 000,00 eller fængsel indtil 1 aar elle begge deler.¹

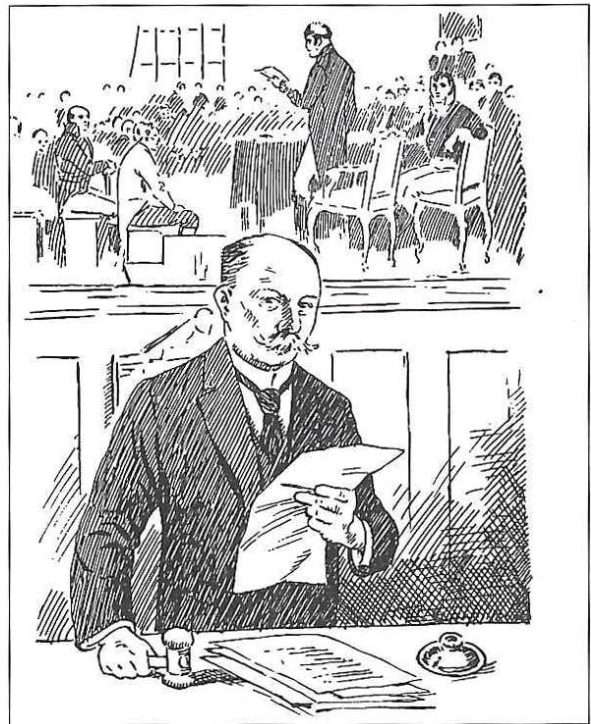
med en dårlig skjult trussel om hva som ventet de borgerlige avisene under «proletariatets diktatur» i Norge: «Vore borgerlige pressekolleger kan snakke så meget de vil om pressefrihed; men de kan forlade sig paa, at faar saasandt arbejderklassen nogenlunde magten i dette land, skal de herrer journalister faa erfare, at der følger et vist ansvar med at optrede som almenhedens veiledere. Løgnpressen vil blive undertrykt – uden naade og barmhjertighed. Den har ikke mere eksistensberettigelse end hugorme.»⁷

Disse dårlige skjulte truslene om knebling av den borgerlige pressen medførte en illsint «hammerleder» fra Diesen, der han blant annet skriver:

Dette er den frihed som Tranmæl, Scheflo, advokat Emil Stang, professor Bull, Kyrre Grepp osv. vil indføre i Norge. Redaktør Scheflo er den ansvarlige mand for artikelen. Det er fra hans pen, hugormartikelen er flydt. Men Stang, Bull, Tranmæl og Kyrre Grepp har ikke taget afstand fra den. De er enige i den forbryderske trusel. De har tydelig nok sagt, hvad de vil. Det er ikke Norges arbeidere, som tænker paa oprør; det er heller ikke Norges arbeidere, som vil høste fordel af et oprør, hvis det sættes i gang, men skribenter og salonrevolutionære vilde kunne leve høit en tid i sus og dus, naar de havde faat knust alle de «hugorme», som representærer den frie presse. Men saa langt kommer det aldrig. De mænd, som Scheflo stempler som hugorme, vil fortsætte at bringe sandheden frem om bolsjevikenes redselsgjerninger ude og deres planer herhjemme. Vi lover de herrer Scheflo og Stang m.fl., at «hugormene» skal bide godt fra sig.»⁸

Antimilitarisme i *Ny Tid*

For å forstå kampen om ytringsfrihetens grenser er vi nødt til å gå tilbake til utbruddet av første verdenskrig i 1914. Grunnen til at innskrenkningen av ytringsfriheten under første verdenskrig er relevant for behandlingen av den russiske revolusjonen i 1917, er at disse to hendelsene må sees i sammenheng. Frykten for å bli trukket inn i krigen var sterk og bidro til at antimilitarisme var en viktig fanesak for arbeider-

Pressemannen Anders Buen forskrekket de borgerlige i Stortinget med å si at arbeiderpressen forhåpentligvis ville få bedre vilkår etter en revolusjon i Norge. «Det lysner i øst, og den lysningen kastes vestover,» sa Buen. Illustrasjonen er en faksimile fra Rune Ottosens bok *Fra fjærpenn til internett* (1996)

«Samtidig som Norsk Presseforbund markerte sin generelle motstand mot pressesensur i striden om Lex Urbye i 1917, ble antimilitaristiske redaktører og journalister arrestert uten protester fra høyresiden»

bevegelsen. Historisk har så vel indre uro, frykt for revolusjon og press utenfra i form av krigsfrykt ført til en innskrenkning i ytringsfriheten og i mange tilfeller selvsensur.⁹ Da radikalisme og revolusjonsbegeistring bredte seg, dukket parolen «krig mot krigen» opp. Tanken var at arbeiderklassen ikke skulle fungere som kanonføde og slåss mot hverandre i en periode der verdensrevolusjonen var et felles mål. Frykten for denne radikaleringen bidro ved flere anledninger til direkte inngrep i pressefriheten, der forbud mot å distribuere aviser var et av virkemidlene.

Postmesteren i Trondhjem nedla to dager på rad, så tidlig som 23. og 24. mars 1914, distribusjonsforbud mot avisen *Ny Tid* fordi avisen hadde et antimilitaristisk merke på forsiden.¹⁰

Disse sakene ble tatt opp i Stortinget allerede 1. april av redaktør Anders Buen. I referatet fra stortingsdebatten heter det:

Representanten Buen ville vite om «er det med departementets vidende og billigelse, at postmesteren i Trondhjem har negtet at forsende med posten to numre av bladet *Ny Tid*?». ¹¹

Av referatet går det også fram at stortingspresidenten informerte om en oppfordring fra et folkemøte på 1500 deltakere om å stanse alle restriksjoner. Møtet henstilte til Stortinget å sette en stopper «for denne frihetsfiendske trafik».

Statsråden svarte at dette hadde vært postmesterens avgjørelse, men at han hadde fått støtte fra ekspedisjonssjefen i poststyret gjennom telefonisk kontakt. Statsråden støttet i stortingsdebatten postmesterens handling. Men han presiserte at han ikke så dette som et brudd på ytringsfriheten. Han betraktet tvert imot *Ny Tids* handlemåte som en provokasjon. Statsråden siterte fra en artikkel fra det samme nummeret av *Ny Tid*, der det gikk fram at hensikten med artikkelen var å latterliggjøre forbudet mot ungdomsforbundets embleme «det brukne gevær».

Etter statsrådens høytlesning kom den prinsipielle uenigheten i saken til uttrykk i to forslag som til slutt ble satt opp mot hverandre. Buens forslag gikk på prinsipielt grunnlag imot postvesenet sensur. Odelstingspresident Johan Ludwig Mowinckel fra Venstre hevdet i debatten at det ikke var politiske meningsytringer han ville til livs, men «den agitation, som gaar ut paa i saa farlige tider som dette isolert at lægge Norge aapent». Høyre-representanten Wollert Konows sluttet seg til Mowinckels resonnement og fremmet motforslag mot Buens forslag. Konows forslag ble vedtatt med 82 mot 25 stemmer. Stortingsflertallet hadde dermed stemt ned Buens forslag uten å ta stilling til det. Ved sin tilslutning til Konows forslag markerte Stortinget at det ikke skulle åpnes for generell postsensur av publikasjoner, men samtidig ville man ikke påføre regjeringen et neder-

lag ved å ta avstand fra den sensuren av *Ny Tid* som allerede hadde funnet sted.

Norsk Presseforbund behandlet spørsmålet på årsmøtet i 1914 under punktet «Forskjellige saker» i årsberetningen.

Etter en omfattende debatt ble følgende forslag av Ove Mossin enstemmig vedtatt:

Den 24. mars negtet postmesteren i Trondhjem at ekspedere *Ny Tid*, fordi der paa bladets første side i de almindelige tekstspalter var gjengit en tegning med overskriften «Ned med militarismen». Denne beslutning ble senere godkjent av arbeidsdepartementets chef. I den anledning finder Norsk Presseforbunds styre at maatte protestere mot, at der under nogen- somhelst form etableres administrativ censur over avisernes indhold av tekst og billeder. Hermed vil man

intet ha uttalt om forbudet mot det antimilitaristiske merke. ¹²

Slik prøvde NP å balansere ved å uttale seg mot pressesensur, men samtidig indirekte akseptere restriksjoner overfor antimilitarismen.

Dette tilbakeblikket på perioden noen få måneder før verdenskrigen brøt ut viser at NP med visse forbehold støttet en avis på ytterste venstre mot inngrep fra statsmakten. Lex Urbye-saken tre år senere viste at NP ikke aksepterte generelle lovbestemmelser som innebar en innskrenkning av ytringsfriheten. Pressen godtok restriksjoner på hva som kunne skrives under en tenkt krig, men ønsket en løpende dialog med myndighetene om et sensursystem som begrenset seg til vern om rikets sikkerhet. Når det derimot gjaldt bruken av forsvarets styrker til indre formål, slik som arbeidskonflikter, stilte også borgerlige aviser seg negative til å bruke sensur. I forbindelse med en militær aksjon mot en arbeidskonflikt på Rjukan i mai 1914 tok general Bull, den militære avdelingssjefen, initiativ til å sensurere pressen slik at de militære kunne komme overraskende til Rjukan. Arbeiderne skulle ikke kunne få noe forvarsel om troppeforsendelsen. At telefon og telegraf ble sensurert i fredstid, vakte indignasjon

«Både høyre- og venstresiden hadde et ganske selektivt forhold til ytringsfriheten. De reagerte primært når det rammet egne politiske meningsfeller»

også i de borgerlige kretsene, som langt fra hadde sympati for aksjonen. Selv *Morgenbladet*, som mislikte de «Fædrelandsløse paa Rjukan», kritiserte de militære tiltakene: «Sensuren er uten ethvert Sidestykke og enhver Lovhjemmel i Norge.»¹³

Krigsrett mot redaktør

Flere revolusjonære pressefolk skulle komme til å bli fengslet i årene som fulgte. Redaktør Jørgen Hustad i *Nordlys* ble dømt til fengselsstraff for antimilitaristiske artikler og ble satt i fengsel i mars 1917. Selv om Hustad sa opp jobben og reiste fra Tromsø da han slapp ut, ville ikke myndighetene slippe taket i ham. Han måtte vende tilbake til byen i november 1917 for å møte i lagmannsretten. Det er verdt å merke seg at denne rettsprosessen gikk helt parallelt med at de ulike fasene i den russiske revolusjonen utviklet seg. Var det revolusjonsfrykten som satte rettssystemet i Norge under press? Nok en gang ble han dømt, denne gangen til 24 dagers ubetinget fengsel og 25 kroner i saksomkostninger. «En ny klassesdom», lød overskriften i *Nordlys*.¹⁴ Hustad fikk enda en dom i september 1918, og måtte da ut med hundre kroner i bot.

Høsten 1917 ble fem redaktører fra arbeiderpressen dømt for antimilitaristiske artikler. Det var Martin Tranmæl fra *Ny Tid*, Trygve Nygaard fra *Finmarken* i Vardø, Edvard Jørstad fra *Nordlands Social-Demokrat* i Bodø, Jon Vraa fra *Fremtiden* i Drammen og Peder Kaasmoli fra *Nordlys* i Tromsø. Disse rettssakene splittet pressen. Det var ikke slik at «lauget» slo vakt om «sine», noe som sannsynligvis kom av at disse opprørske og anti-militaristiske redaktørene slett ikke ble inkludert i «pressens gode selskap». Tvert imot gikk en avis som *Tidens Tegn* i spissen for å kreve at redaktør Kaasmoli burde dømmes av en militær domstol. *Nordlys* polemisererte mot dette og tolket på sin side *Tidens Tegns* motiv for å innta dette standpunktet: «Derved kan en sikre sig at ialfald en blir dømt.

For ved krigsret spørres der aldrig om hva som er ret eller sandt.»¹⁵

I begynnelsen av november 1917 ble Kaasmoli siktet for en militær domstol under ledelse av kaptein Graff. Kaasmoli fikk ved rettssakens begynnelse ikke vite hva han var siktet for, men det ble lest høyt fra den militære straffelovens paragrafer, og deretter ble det lest høyt fra artikler i *Nordlys*. Først da gikk det for alvor opp for Kaasmoli at han kunne vente seg tiltale. Han begynte å ta notater om anklagepunktene, men ble da møtt med et raseriutbrudd fra kaptein Graff og fikk beskjed om at hvis han tok notater, risikerte han å bli øyeblikkelig arrestert. Det er ingen kilder som tyder på at Presseforbundet betraktet disse hendelsene med vaksomme øyne. Konklusjonen må vel være at både

høyre- og venstresiden hadde et ganske selektivt forhold til ytringsfriheten. De reagerte primært når det rammet egne politiske meningsfeller.

Tilfellet Kaasmoli var bare ett av mange eksempler på det dilemmaet borgerlige journalister stod overfor. Hvordan skulle høyresidens journalister

forholde seg når myndigheter og domstol grep inn mot revolusjonære pressefolk? Riktignok var man for pressefrihet, men kunne disse rebellene, med sine opprørske pamfletter, egentlig kalles journalister? Og ville ikke de røde selv innføre diktatur?

Erfaringene fra Russland tilsa at det kunne bli organisert soldatråd innad i det militære, dels for å hindre at soldater ble satt inn mot arbeiderklassen, dels for å forberede en væpnet maktovertakelse ved en revolusjonær situasjon. Lignende spenninger forekom i alle de nordiske landene.¹⁶ I januar 1918 kom meldingene om de første skuddene fra den finske borgerkrigen, og den revolusjonære virkeligheten krøp nærmere og nærmere. Den radikale linjen til Martin Tranmæl og Kyrre Grepp fikk samme året kontrollen i Arbeiderpartiet. Radikale antimilitarister hadde ved to anledninger utfordret statsmakten, i Sulitjelma og

«Høsten 1917 ble fem redaktører fra arbeiderpressen dømt for antimilitaristiske artikler. Det var Martin Tranmæl fra Ny Tid, Trygve Nygaard fra Finmarken i Vardø, Edvard Jørstad fra Nordlands Social-Demokrat i Bodø, Jon Vraa fra Fremtiden i Drammen og Peder Kaasmoli fra Nordlys i Tromsø»

Kirkenes. Det var en utbredt oppfatning i arbeiderbevegelsen at revolusjonen sto for døren også her hjemme. I fagbevegelsen og Arbeiderpartiet ble det gjort politiske, om enn ikke militære, forberedelser for maktovertakelse. Budskapet i den revolusjonære retorikken var klar nok.¹⁷

Grensene for ytringsfrihet

De harde klassekonfrontasjonene og arbeideravisenes revolusjonære agitasjon førte til prinsipielt viktige rettssaker mot avisredaktører og journalister i 1920- og 30-årene. Redaktør Børge Olsen Hagen hadde i begynnelsen av 1920-årene gjennom en rekke avisartikler agitert for militærstreik som politisk kampmiddel. Militærstreiken hadde i denne perioden en politisk og ikke en pasifistisk begrunnelse. I den revolusjonære retorikken het det at borgerskapet disponerte over de militære, og at arbeiderklassen i sin revolusjonære strategi måtte nøytralisere militærmakten. Det var flere eksempler på at statens voldsapparat ble brukt i klassekonflikter. Et eksempel var konflikten i gruvesamfunnet Sulitjelma i 1918. Da lensmannen ble hindret i å pågripe en Sulis-arbeider, utviklet det seg til en aksjon der væpnet politi ble satt inn. I ettertid ble seks arbeidere tiltalt og dømt, noen til ubetinget fengsel. Beredskapsplaner og konkrete erfaringer med politiet og militæret bidro til en grunnleggende skepsis mot statens voldsapparat i den radikale arbeiderbevegelsen, og dette ble i seg selv et argument for en revolusjonær linje.¹⁸

Men det borgerlige samfunnet kunne ikke akseptere en agitasjon om at hæren måtte «ødelegges gjennom militærstreik». Det var nettopp denne formuleringen som var utslagsgivende da første-voterende i Høyesterett begrunnet dommen på ni måneders fengsel mot redaktør Olsen Hagen. Olsen Hagen ble imidlertid ikke fradømt stemmeretten slik aktoratets påstand var. Flertallet i Høyesterett satte dermed en grense ved agitasjon innenfor systemets rammer. Olsen Hagen skulle fortsatt ha mulighet til

politisk deltakelse som velger og eventuell stortingsmann, men myndighetene grep inn mot agitasjonen for lovstridige handlinger.¹⁹

Våren 1924 falt det flere dommer i kjølvannet av agitasjonen for militærstreik. Einar Gerhardsen var blant dem som ble dømt. Flere av pressefolkene i arbeiderpressen, blant andre Olav Scheflo, Jørgen Vogt og Eugene Olaussen, ble dømt for «oppfordring til straffbare handlinger».²⁰

Splittelse blant journalistene

Linjekampen i arbeiderklassen mellom de revolusjonære og reformistene skulle slå direkte inn i stridighetene i journalist- og presseorganisasjonene. I 1917 var det klassekampstemning i landet, dyrtidsaksjoner og streiker i arbeiderklassen. Fagopposisjonen fikk i

1918 under ledelse av Martin Tranmæl kontroll over Arbeiderpartiet og fagbevegelsen. Flere pressefolk var involvert i radikaliseringen av Arbeiderpartiet og støttet fagopposisjonens kamp for å vinne flertall på landsmøtet i 1918. I avisene

sto striden høyt. Det var by mot land, mann mot mann, klasse mot klasse. Da første verdenskrig var slutt i november 1918, konstaterte redaktør Olav Scheflo på lederplass i *Arbeiderbladet*: «Så går vi til neste sak på dagsorden: arbeiderklassens frigjørelse gjennom den sosiale revolusjon.» Dette vakte som ventet reaksjoner blant konservative redaktører. Våre myndigheter burde være mer på vakt mot sosialistisk agitasjon, skrev C.J. Hambro i *Morgenbladet*, og applauderte finske dødsdommer over sosialistledere. «Så lenge Høyre går rundt som et vilt dyr, er partiet farlig», svarte *Arbeiderbladets* redaktør.

Du visste hva du fikk i spaltene i partipressens store tid. Redaktøren gjorde lederspaltene til «et dampvaskeri for politisk besudlede hender», skrev Helge Krog med adresse til *Arbeiderbladets* redaktør Martin Tranmæl, – eller «Martin Pontius Pilatus Tranmæl», som Krog kalte ham, etter selv å ha blitt karakterisert som deltaker i «den motbydelige og skitne trafikk som overklassens salongradikalere» drev, «under maske

«Linjekampen i arbeiderklassen mellom de revolusjonære og reformistene skulle slå direkte inn i stridighetene i journalist- og presseorganisasjonene»

Journalistforbunds-leder Sigvard Friid-Christensen kom raskt på kollisjonskurs med de radikale avisene. Illustrasjonen er en faksimile fra Rune Ottosens bok *Fra fjærpenn til internett* (1996).

av å være sosialister.» Høyreredaktøren Harald Torp skal en gang ha irettesatt en av sine journalister med følgende formaning: «Husk, her i avisen omtaler vi samvirkelag bare dersom de brenner.»²¹

De radikale strømningene slo inn blant arbeiderpressejournalistene og i organisasjonslivet for øvrig. Den gamle tanken om separat fagorganisering for journalister fikk vind i seilene, og mange journalister ville rive seg løs fra det organisatoriske felleskapet med eiere og redaktører i Norsk Presseforbund. Ved årsskiftet 1917/1918 brøt de underordnede journalistene i Telemark ut av den lokale presseforeningen og dannet Bratsberg Journalistlag. I utmeldelseserklæringen het det: «Hvor har vi ikke vært dumme alle vi underordnede journalister, som har latt os forlede til at danne forening sammen med vore arbeidsgivere, i det fattige haab at møte forstaaelse fra den kant. Nu, saa har vi da tat saken i vor egen haand. Og vi skal haabe det lykkes at skape en liten kamporganisation ut av vor forening.»²²

På tross av advarende røster fra redaktørhold om en mulig splittelse av Norsk Presseforbund ble Norsk Journalistforbund (NJ) stiftet på et møte i Frimurerlosjen Kristiania 1. februar 1918. Dette må sees i sammenheng med at de radikale strømningene, inspirert av den russiske revolusjonen, var på fram-

marsj. Redaktør av fagbladet *Journalisten*, Sigvard Friid-Christensen, ble valgt til ny leder av forbundet til tross for at han i *Journalistens* spalter hadde advart mot å lage en organisasjon som representerte «snevre journalistinteresser». Når den nye formannen tok denne holdningen med seg inn i ledelsen for et forbund som nettopp skulle organisere journalister, måtte det bli krise. Arbeiderpressejournalistene gikk umiddelbart til angrep på den nye lederen, som svarte med passivitet eller stille sabotasje av forbundets arbeid. Hilt, som var journalist i *Ny Tid* i Trondhjem, hadde foreslått opprettelsen av det nye forbundet og var skeptisk til Friid-Christensen, som hadde kalt sosialister for «brødetende lik».²³ *Ny Tid* tilhørte den mest revolusjonære delen av arbeiderpressen og fulgte med NKP etter splittelsen i DNA i 1923.

Hilt og Friid-Christensen hadde tidligere vært i tottene på hverandre om dekningen av støttedemonstrasjonen i Trondhjem for de streikende arbeidere i Sulitjelma som var blitt møtt av militærmakt. Hilt beskyldte en journalist i *Dagsposten* for å lage et løgnaktig referat som ble brukt av påtalemyndighetene til å få en demonstrant dømt til fengselsstraff for oppvigleri. Dette provoserte Friid-Christensen, som mente at Hilt «kastet stænk paa min egen stand». Hilt gikk til angrep på den nye formannen i et leserbrev i *Journalisten*. En åpen politisk konflikt var et faktum i det unge forbundet, og Hilt kom med hjertesukk i *Journalisten* og sa at det har «været øieblikk, hvor jeg har tvilet om, hvorvidt det er forsvarlig av socialdemokratiske journalister at staa i organisation sammen med de borgerlige kolleger».²⁴

I Norsk Presseforbund var det i enkelte kretser bekymring for at journalistene organiserte seg i en separat forening. På landsmøtet i NP rett etter at Norsk Journalistforbund var etablert, ble det fra landsmøtesalen uttrykt bekymring over at det nye forbundet skulle komme til å sprengre Presseforbundet. Ledelsen i Journalistforbundet prøvde å berolige som best de kunne med forsikringer om at bare NP kunne være en «felles representativ organisasjon for hele den norske presse – dags- og fagpresse».²⁵

Politiske motsetninger i arbeidskamper og i de pågående streikene i arbeidslivet lå latent i det nystartede journalistforbundet. En del av problem-

komplekset dreide seg også om forholdet til det tekniske personalet i egen bedrift. Disse motsetningene kom til uttrykk i en kampvotering i Kristiania Journalistklub våren 1919 om hvorvidt journalistene skulle stille seg bak en søknad om dispensasjon fra fabrikktilsynsloven om forbud mot søndagsarbeid. Dispensasjon måtte til for å kunne gi ut søndagsaviser. Skulle journalistene støtte det tekniske personalet i deres ønske om søndagsfri, eller skulle de slutte seg til redaktørene og eiernes ønske om å gi ut søndagsavis. Journalistene i arbeiderpressen stilte seg solidarisk med det tekniske personalet og fikk flertall for sitt syn i en kampvotering.

Et annet spørsmål som splittet journaliststanden, var synet på streiker blant det tekniske personalet, og synet på streikerett for journalistene selv. Fagbladet *Journalisten* tok opp diskusjonen og polemiserste mot avistypografene som hadde stanset egen avis i en sympatistreik med boktrykkerne. Bildet ble ytterligere komplisert ved at journalistene i de borgerlige avisene mente at deres aviser ble uforholdsmessig hardt rammet siden det tekniske personalet i arbeiderpressen aldri rammet sine egne aviser gjennom streik. Resonnementet var at dette innebar en urimelig konkurransevridning til fordel for arbeiderpressen. I tillegg kom det forholdet at typografene jevnt over tjente mer enn journalistene. Hvorfor skulle så journalistene støtte grupper som tjente mer enn dem selv, undret *Journalisten*, og la til følgende hjertesukk: «Journalister er ikke vant med at streike. Naar det av og til har været forsøk i enkelte redaktioner, har det altid endt med den jammerligste resultat for de misfornøide.»²⁶

Det var ikke bare journalistene som hadde problemer med disiplinen i egne rekker under streikekampene. Norsk Bladeierforening manet i et rundskriv til sine medlemmer, datert 20. oktober 1919, til samhold:

Det henstilles indtrængende til Norsk Bladeierforenings medlemmer, at de under en landskonflikt staar solidariske. Intet medlem bør saaledes optræde isolert. Det maa ikke ske, at en eller flere aviser i samme by

eller distrikt utkommer, andre ikke. Alle vore forenings medlemmer maa føle sig forpligtet til kun at handle i forstaaelse med kollegerne paa vedkommende sted.

Bakgrunnen var at noen aviser var medlem av arbeidsgiverforeningen og andre ikke. Saken ble brakt inn fra medlemmer i Vestfold som opplevde mangelen på disiplin som et problem. For enkeltmedlemmer var det viktigere å få til en minnelig ordning med «sine ansatte» for å få avisene i gang igjen. Det ble også beklaget at Kristiania-bladene hadde meldt seg ut av arbeidsgiverforeningen for å unngå å havne i konflikt.²⁷

Larvikresolusjonen

De politiske motsetningene førte til passivitet og lammelse fra første stund i det nystartede journalistforbundet. På et ekstraordinært landsmøte i Larvik i juni 1920 ble det forsøkt med et kompromiss ved å sette sammen et styre som representerte de to fløyene, og som ble pålagt å finne en løsning på det brennbare spørsmålet

«Journalistene i de borgerlige avisene mente at deres aviser ble uforholdsmessig hardt rammet siden det tekniske personalet i arbeiderpressen aldri rammet sine egne aviser gjennom streik»

om arbeidskonflikter og spørsmålet om redaktører kunne få bli medlem av Norsk Journalistforbund. Igjen var det trondheimsjournalistene som stod for det radikale synet at redaktørene skulle nektes adgang. Det ble vedtatt et kompromiss der det het at «Redaktør som ikke er økonomisk interessert i avisen eller ikke er direktionsmedlem kan være medlem naar lokalavdelinges lover tillater det».²⁸

Det mest brennbare spørsmålet var formulert i den såkalte Larvik-resolusjonen, der det ble slått fast at i «konflikter mellom avisene og personalet i deres tekniske og forretningsmæssige avdelinger» må journalister ikke la seg benytte «til at utføre noget arbeide av teknisk eller forretningsmæssig art».²⁹ Da det ble flertall for denne resolusjonen, og sosialisten Oscar Pedersen, som var journalist i Det socialdemokratiske Pressekontor, ble valgt til formann, var det klart at de radikale gikk seirende ut av drakampen. Nå var slett ikke Pedersen blant de mest radikale. Han var blant dem som brøt ut av Arbeiderpartiet til

høyre og dannet et nytt Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti 1921.

Midt oppe i alle de politiske motsetningene kunne det unge forbundet vise til faglige resultater også. Høsten 1919 hadde lokalavdelingen i Stavanger forhandlet fram en avtale med arbeidsgiverne om en minstelønnsavtale med en minimumslønn på 6000 kroner per år. Dette var den første avtalen om en minstelønn for journalister, et historisk gjennombrudd. Om den ble respektert i praksis, er en annen sak.³⁰

Den skjøre enigheten i forbundet varte fram til mai 1921. Den viktigste begivenheten i 1921 var ikke tariffrevisjonen, men en storstreik med opprinnelse i kravet om lønnsnedslag for sjøfolk. Arbeidsgiverne forlangte et lønnsnedslag på 33 prosent. Blant typografene var det sterk motvilje mot storstreik, og i Landsorganisasjonens representantskap hadde Centralforening for boktrykkere frarådet streiken. Også i avdelingene framkom det mange protester. Allikevel var solidariteten med sjøfolkene sterk, og det var praktisk talt ingen frafall fra typografene under streiken. Men det lyktes en stor del av de borgerlige avisene å fortsette driften «ganske visst i bare redusert størrelse», som Arne Ording skriver.³¹

I Kristiania stod alle avisene én dag, men senere kom de fleste av dem ut. *Aftenposten* trykket to firsiders utgaver hver dag, *Morgenbladet* kom med en firsiders hver ettermiddag. *Nationen* og *17de Mai* kom ut med fellesavis, og *Ørebladet* og *Norges Handels- og Sjøfartstidende* ordnet seg på samme måte. *Tiden Tegn* hadde på forhånd lært opp hele redaksjons- og kontorpersonalet til å arbeide under konflikten. Også familiene til de ansatte hjalp til. Ifølge egne opplysninger kom *Tidens Tegn* ut med et opplag på 96 500. I Bergen kom «Bergenske Blade» ut som fellesavis. I Stavanger kunne avisene først bare komme ut med «primitive flyveblade», men ved hjelp av byens øvrige boktrykkere kom de senere ut med firsiders aviser. I flere av byene fortsatte streiken blant typografene fordi arbeidsgiverne ikke ville slippe alle tilbake på

jobb igjen. I Stavanger ville typografene fortsette streiken til alle streikebrytere var fjernet, men avdelingen fikk ikke støtte av hovedstyret og måtte gi seg – til de lokale typografenes store forargelse. Som Arne Ording skriver: «Konflikten hadde satt arbeidernes solidaritet på en hard prøve, men Centralforeningen gikk uskadet ut av kampen.»³²

Det rådet en generell dårlig stemning mellom fagbevegelsen og avisene, og *Ørebladet* og *Norges Handels- og Sjøfartstidende* hadde nettopp tapt en injuriersak der de hadde beskyldt sekretariatet i AFL (forløperen til LO) for å ha satt arbeidernes penger over styr med «aksjejobbing».³³

For å forstå disse stridighetene er det nødvendig å se det i lys av den turbulente situasjonen i arbeidslivet. Tidlig på året 1922 gikk Norsk Arbeidsgiverforening til oppsigelse av alle tariffen, og 60 000 ble sagt opp.

«Mange aviser forsøkte å komme ut ved hjelp av streikebrytere. Med hardt satt mot hardt var det ikke mulig å bevare enhet i styret om å stå på Larvik-resolusjonens formulering om streikebryteri»

Venstre-regjeringen fremmet lovforslag om voldgiftsdom. I begynnelsen av mai falt de første dommene med lønnsreduksjon på 25–30 prosent og kutt i ferien ned til en uke.³⁴

Larvik-resolusjonen ble satt på en hard prøve da mange aviser forsøkte å komme ut ved hjelp av streikebrytere. Med hardt satt mot hardt var det ikke mulig å bevare enhet i styret om å stå på Larvik-resolusjonens formulering om streikebryteri. Formann Pedersen var prinsippfast, mens nestformann Eivind Thon følte problemet på kroppen som journalist i det streikerammede *Morgenbladet*. Da sekretæren i forbundet Arthur Ratche, som også var journalist i *Morgenbladet*, selv innrømmet å ha tatt del i streikebryteri, trakk Pedersen seg fra formannsvervet og meldte seg ut av forbundet. For Ratche var dette først og fremst blitt et politisk spørsmål. Han mente at streiken var gitt «et politisk indhold som var større enn det faglige» – ja, det dreide seg dypest sett om samfunnsmakten, siden streikene hadde revolusjonære undertoner i sin klassekamp-retorikk.³⁵

Da Kristiania Journalistklub på et medlemsmøte vedtok en uttalelse der det het at Larvik-resolusjonen «i sin nåværende form oppheves»,³⁶ var det begyn-

nelsen på slutten for journalisforbundet. Det var nemlig bare et nytt landsmøte som formelt kunne oppheve et tidligere årsmøtevedtak.

Det ble innkalt til ekstraordinært landsmøte på Parkkafeen i Kristiania 5. november 1921. Eivind Thon kjempet for å holde forbundet samlet, men han var under krysspress fra sin egen arbeidsgiver *Norges Handels- og Sjøfartstidende*, som var rammet av streiken. På den andre siden truet arbeiderpressejournalistene med å melde seg ut. Etter et forslag fra bergensjournalistene ble Larvik-resolusjonen opphevet. Delegatene fra Norges Socialdemokratiske Presseforening samlet seg til et separat møte der de med 17 mot 5 stemmer vedtok at ingen av deres medlemmer kunne stå som medlem i Norsk Journalistforbund.

Norsk Journalist-forbunds død

Da det ble innkalt til ordinært landsmøte i Norsk Journalistforbund i Trondhjem i mars 1922, prøvde de radikale trondhjemsjournalistene å komme fram til et kompromiss om streikebryterspørsmålet for å lokke arbeiderpressejournalistene tilbake. Det skulle vise seg å være nytteløst. Da forlot også trondhjemsjournalistene forbundet. Stemningen ble ikke bedre av at den fungerende formannen Vilhelm Tvedt rapporterte om et mislykket forsøk på å få til en pensjonsordning i regi av Norsk Presseforbund.

I mars 1923 vedtok det siste landsmøtet i Norsk Journalistforbund å oppheve seg selv. I den opphetede politiske stemningen som rådde, var det ikke grunnlag for et tverrpolitisk journalistforbund. Også på venstresiden var det innad en giftig atmosfære da kommunistene snart skulle organisere seg i eget parti. Formann i Norsk Journalistforbund Vilhelm Tvedt satte ord på de vanskelige følelsene i sin avskjedstale: «Det gaar ikke an for underordnede journalister at anvende en form for organisation som binder deres meninger. De maa staa frit. Det er netop det som særpreger journalisterne framfor haandens arbeidere at de har sin frie mening om forskjellige ting

og arbeider for denne sin mening. Journalister skal ikke være haandverkere. De skal være journalister og bare journalister.»³⁷

Det var også strid rundt journalistenes egen streikerett, og da Norsk Journalistforbund gikk i oppløsning, ble tanken om streik blant journalistene gravlagt. Som det ble framholdt, ville de fleste redaktører klare å gi ut avis selv under en journaliststreik.³⁸ I praksis viste det seg umulig å holde fagpolitiske og partipolitiske spørsmål atskilt. Det bidro til ytterligere fragmentering at arbeiderpartijournalistene og kommunistene skilte lag og sloss om makten i lokale aviser etter at Norges Kommunistiske Parti brøt ut etter splittelsen om Moskva-tesene samme året. Dette førte til at Norges socialdemokratiske Presseforening også ble splittet, og kommunistene overtok kontroll over foreningen og omdøpte den til Norges Kommunistiske Presseforening.³⁹

Moskva-tesene er betegnelsen på de beslutningene av prinsipiell og organisatorisk art som ble vedtatt på Kominterns 2. kongress i 1920. Tilslutningen til disse prinsippene – blant annet prinsippet om at mindretallet for å opprettholde partidisiplinen skulle underordne seg flertallet – ble vedtatt på landsmøtet i 1921 med få stemmers overvekt. Dette førte til at høyrefløyen brøt ut og dannet Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti. En ny splittelse i november 1923 førte til at Norges Kommunistiske Parti ble opprettet. Stridsspørsmålet gjaldt tilslutning til Komintern og underkastelse til Den kommunistiske internasjonale med det sovjetiske partiet som den ubestridte leder. I 1927 ble Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti og Det Norske Arbeiderparti igjen samlet til ett parti.⁴⁰

Splittelse i arbeiderpressen etter 1917

Mange enkeltjournalister hadde problemer med å bestemme seg. For å forstå skepsisen fra arbeidsgiverne er det nødvendig å forstå den radikaleringen som Arbeiderpartiet hadde gått gjennom i årene før. For å ta Hans Amundsen som eksempel var han en av

«I mars 1923 vedtok det siste landsmøtet i Norsk Journalistforbund å oppheve seg selv. I den opphetede politiske stemningen som rådde, var det ikke grunnlag for et tverrpolitisk journalistforbund»

grunnleggerne av Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund i 1903 (forløperen for AUF). Ungdomsforbundet hadde hatt en revolusjonær plattform og gikk i spissen for fagopposisjonen på landsmøtet i 1918. Ungdomsforbundets flertall fulgte NKP etter bruddet om Moskva-tesene i 1923. Nå hadde Amundsen moderert seg politisk og var en samlende skikkelse som får mye av æren for å ha samlet arbeiderpartijournalistene etter splittelsene i 1923.⁴¹

Splittelsen i 1923 fikk store konsekvenser for arbeiderpressen. I alt ble partiets presse redusert fra 40 aviser før splittelsene til 29 etter opprettelsen av NKP i 1923. Antallet dagsaviser gikk som et resultat av dette ned fra 16 til 10. Splittelsen førte til skarpe konfrontasjoner. De fleste steder ble spørsmålet om partitilknytning avgjort med votering på lokale partimøter. NKP sikret seg 11 aviser, mens DNA beholdt 29. 13 av de 29 avisene som DNA beholdt, var før landsmøtet redigert av kommunister, og de fikk derfor nye redaktører. Avskallingen til høyre og venstre i DNA bidro til kampen om kontroll over partiets aviser. Da Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti ble opprettet som et direkte resultat Arbeiderpartiets støtte til Moskva-tesene, var det en mindretallsstrømning. Men det var store regionale forskjeller, og Østfold var det eneste fylket der høyrefløyen hadde flertall. Dette fikk store konsekvenser for kontrollen over avisene. I Østfold fikk det nye partiet med seg partiavisa Smaalenenes Social-Demokrat, som var Arbeiderpartiets avis i Fredrikstad, men som på grunn av sin store utbredelse også fungerte som partiavis i Halden og Sarpsborg. Avisen var den største av partiavisene som ble med over til sosialdemokratene. Partiets hovedorgan ble *Den Nye Social-Demokraten* i 1923, som gikk inn etter samlingskongressen i 1927. Også i Vestfold stod høyresiden sterkt, og i Horten og Tønsberg fikk høyresiden kontroll over de lokale avisene. Etter 1927 ble de avisene som overlevde splittelsen, samlet under DNAs kontroll.

I 1923 fikk vi en tilsvarende kamp om DNA-avisene da opprettelsen av NKP endret avisbildet. Det var maktkamp på alle utgivelsessteder om kontroll over avisene. Mange steder startet den tapende parten en ny avis, og den fikk som regel kort levetid. En total oversikt ligger utenfor rammene for denne artik-

kelen, men er beskrevet i bind 2 av Norsk presses historie 1660–2010.⁴² I kommunistbastioner som Odda (*Hardanger Arbeiderblad*) og Bergen (*Arbeidet*) fikk NKP kontroll. Også på Hamar og Lillehammer gikk arbeideravisene over til NKP, men de to ble slått sammen til én i 1924 og flyttet til Oslo som partiets hovedorgan under navnet *Arbeideren* fem år etter.⁴³

Partisamlingen i 1927 førte til en ny samling av arbeideravisene. Kommunistene endte med å stå svekket tilbake. Selv om kommunistene under kampen om Moskva-tesene i 1921–23 hadde hatt flertall de fleste steder, stod de på slutten av 1920-årene svekket tilbake.⁴⁴

Det nyopprettede NKP disponerte i 1923 en betydelig partipresse siden de hadde fått kontroll over elleve av Arbeiderpartiets tidligere aviser. Hovedorganet var dagsavisen Norges Kommunistblad, som i 1929 skiftet navn til *Arbeideren*, og under dette navn fortsatte til 1940. Andre sentrale NKP-organer var *Arbeidet*, utgitt som dagsavis i Bergen. Felles for mange av de øvrige NKP-avisene var at de fikk korte liv som kjempet i motgang da kommunismen som idé var på defensiven. Den kommunistiske pressen ble stadig mer marginal fram mot 1940. Dette var et av mange tegn på at revolusjonsbegeistring fra 1917 forvitret.⁴⁵ At NKP midlertidig fikk et nytt oppsving etter andre verdenskrig på grunn av Sovjetunionens rolle i nedkjempelsen av nazismen, er en annen historie.

Noter:

- 1 Geard og Gjerstad 2017: 15–18, Ottosen 1996
- 2 Ottosen 2010
- 3 Saxe 1935: 82
- 4 Wasberg 1969: 367f.; Ottosen 1996: 59f. sitert fra Ottosen 2010
- 5 Norland 2011: 329
- 6 Norland 2011: 326
- 7 Ibid.: 328
- 8 Op.cit.
- 9 Ottosen 2001
- 10 Det følgende er basert på Ottosen 2014: 13–19
- 11 Stortingsforhandlingene 1914 s. 619–620, sitert fra Ottosen 1996
- 12 Sitert fra Ottosen 1996: 63
- 13 Agøy 1994: 50–51
- 14 Jønsson 1977: 44
- 15 Agøy 1994: 89
- 16 Egge og Rybner 2015
- 17 Fure 1983

- 18 Agøy 1994
 19 Castberg 1974: 319
 20 Norland 1973: 23
 21 Alle sitater fra Ottosen 2010 (red.): 262–264
 22 Saxe 1935: 76
 23 Ottosen 1996: 89
 24 Ibid.: 78
 25 Ibid.: 87
 26 Journalisten nr. 10 1918
 27 PA 839 Norsk Bladeierforening. Rundskriv nr. 26, 1910–1936 De 0036 sitert fra Ottosen 1996
 28 Forhandlingsprotokoll Norsk Journalistforbund (FNJF), sitert fra Ottosen 1996: 82
 29 Ibid.: 84
 30 op.cit.
 31 Ording 1932: 179
 32 Ibid.: 180
 33 Ousland 1949: 58f.
 34 Gerhardsen 1974: 136–40
 35 Ottosen 1996: 85–86
 36 Ibid.: 87
 37 Ottosen 1996: 93–94
 38 Saxe 1935: 115
 39 Lorenz: 1983
 40 Arbeidernes leksikon, bind 3, Oslo: Pax forlag
 41 Zachariassen 1949
 42 Se Ottosen 2010: 40–42
 43 Ottosen 2010: 28–29
 44 Ibid.: 29
 45 Lorentz 1979

Referanser:

- Agøy, N. I. (1994). *Militæretaten og den indre ende fra 1905 til 1940*. Doktoravhandling ved Universitetet i Oslo
 Castberg, F. (1974). «Et riss av ytringsfrihetens historie.» *Samtiden* (s. 313–32)
 Geard, K. og Gjerstad, L. (2017). *Frifant og budbringer. Journalisten i 100 år*. Oslo: Absolutt forlag
 Gerhardsen, E. (1974). *Unge år: Erindringer fra århundreskiftet fram til 1940*. Oslo: Tiden norsk forlag
 Egge, Å. og Rybner, S. (2015). *Red Star in the North. Communism in the Nordic Countries*. Stamsund: Orkana Akademiske
 Fure, O. B. (1983). *Mellom reformisme og bolsjevisme. Norsk arbeiderbevegelse 1918–1920: teori, praksis*. Doktoravhandling ved Universitet i Bergen
 Jønsson, M. (1977). *Nordlys i 75 år*. Tromsø: Nordlys

- Lorenz, E. (1983). *Det er ingen sak å få partiet lite. NKP 1923–1931*. Oslo: Pax forlag
 Norland, A. (2011). *Bly blir gull. Schibsteds historie 1839–1933*. Oslo: Schibsted forlag
 Norland, A. (2011). *Medier, makt og millioner. Schibsteds historie 1934–2011*. Oslo: Schibsted forlag
 Norland, A. (1973). *Hårde tider – Fedrelandslaget i norsk politikk*. Oslo: Paul Dreyers forlag
 Ording, A. (1932). *Norsk Centralforening for boktrykkere 1882–1932*. Oslo: Arbeidernes Aktietrykkeri
 Ottosen, R. (1996). *Fra fjærpenn til Internett. Journalister i organisasjon og samfunn*. Oslo: Aschehoug forlag
 Ottosen, R. (2001). «Journalistenes konfliktfylte lojalitet. Et historisk perspektiv på krigsdekning i norske medier.» Eide, M. (red.) *Til dagsorden*. Oslo: Gyldendal norsk forlag
 Ottosen, R. (2010). *Norsk presses historie 1660–2010*. Oslo: Universitetsforlaget
 Ottosen, R. (2014). «Pressens og ytringsfrihetens vilkår ved og etter utbruddet av første verdenskrig.» *Pressehistorisk tidsskrift* (2) s. 9–29.
 Ousland, G. (1947). *Fagorganisasjonen i Norge Bind 1. Fra avmakt til stormakt 1870–1920*. Oslo: Tiden Norsk forlag
 Saxe, L. (1935). *Norsk Presseforbund i 25 år, 1910–1935*. Oslo: Norsk Presseforbund
 Wasberg, G. C. (1960). *Aftenposten gjennom 100 år, 1860–1960*. Oslo: Aftenposten
 Zachariassen, A. (1949). *Arbeiderpartiets presseforbund gjennom 40 år*. Oslo: Arbeidernes Aktietrykkeri

Leseferdighetene blant nordmenn økte bratt det siste halve århundret før den russiske revolusjon, og de seriøse ukebladene var opptatt av å kombinere underholdningsstoff med å gi leserne litt mer å bite i. (Foto: En kvinne leser avis, 1917. Fotograf ukjent)